

Faksimil

Donald Broady & Esbjörn Larsson, ”Utbildningshistorisk forskning vid svenska lärosäten och bildandet av en nationell forskarskola i utbildningshistoria”, *Vägval i skolans historia. Tidskrift från Föreningen för Svensk Undervisningshistoria*, vol. VII, nr 2-3, pp. 3-5.

VÄGVAL

I SKOLANS HISTORIA

TIDSKRIFT FRÅN
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
ÅRGÅNG 7 • NR 2-3 • 2007

ISSN 1652-0610 NR 23-24 FRÅN STARTEN

I detta nummer

Redaktören har ordet	2
Medverkande i detta nummer	2
<i>Donald Broady – Esbjörn Larsson: Utbildningshistorisk forskning vid svenska lärosäten och bildandet av en nationell forskarskola i utbildningshistoria</i>	3
<i>Eva Gullberg: Vägval i riktning mot välnärda barn</i>	6
<i>Lars-Erik Hanssen: Arkiven på webben – ett nytt projekt om utbildningshistoria</i>	11
<i>Göran Hägg: Svenska läroböcker igår och idag</i>	12
<i>Nils Westberg: Den gemensamma referensramen – en pedagogisk utopi</i>	16
<i>Nils Zandhers: Här gäller liv och växt. Folkhögskolans historia</i>	22

VÄGVAL I SKOLANS HISTORIA

Redaktion: Bertil Bucht (ordf.), Bengt Alin, Solveig Eklund, Peter Holmberg, Stig G Nordström, Solveig Paulsson, Annika Andræ Thelin, Kerstin Thoursie, Carl-Magnus Wendt.

Redaktionens adress: Box 2056, 750 02 Uppsala

ISSN 1652 – 0610

VÄGVAL

I SKOLANS HISTORIA

TIDSKRIFT FRÅN
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
ÅRGÅNG 7 • NR 2-3 • 2007

ISSN 1652-0610

NR 23-24 FRÅN STARTEN

I detta nummer

Redaktören har ordet	2
Medverkande i detta nummer	2
<i>Donald Broady – Esbjörn Larsson:</i> Utbildningshistorisk forskning vid svenska lärosäten och bildandet av en nationell forskarskola i utbildningshistoria	3
<i>Eva Gullberg:</i> Vägval i riktning mot välnärda barn	6
<i>Lars-Erik Hanssen:</i> Arkiven på webben – ett nytt projekt om utbildningshistoria	11
<i>Göran Hägg:</i> Svenska läroböcker igår och idag	12
<i>Nils Westberg:</i> Den gemensamma referensramen – en pedagogisk utopi	16
<i>Nils Zandhers:</i> Här gäller liv och växt. Folkhögskolans historia	22

VÄGVAL I SKOLANS HISTORIA

Redaktion: Bertil Bucht (ordf.), Bengt Alin, Solweig Eklund, Peter Holmberg, Stig G Nordström, Solveig Paulsson, Annika Andræ Thelin, Kerstin Thoursie, Carl-Magnus Wendt.

Redaktionens adress: Box 2056, 750 02 Uppsala

ISSN 1652-0610

Redaktören har ordet

- "Skolmåltidsfrågan under förra halvan av 1900-talet förenade olika politiska arenor, ambitioner och målsättningar och olika professionella intressen."
- "Pedagogikens historia, som under 1900-talets första hälft var ett framträdande inslag i svensk pedagogik- och lärarutbildning, blev nära nog utrotad under andra världskriget."
- "Under åren 1958–1994 var jag folkhögskollärare och rektor."
- "Under 1960-talet lades den organisatoriska grund som vårt skolväsende drygt fyrtio år senare fortfarande vilar på."
- "Egentligen borde jag vara lärdast i landet. Som recensent i Aftonbladet sedan 1987 har jag läst (nästan) alla svenska läroböcker."
- "Under hösten 2007 har ett projekt startat med syfte att levandegöra svensk utbildningshistoria via nätet."

Så där börjar våra sex författare i detta nummer sina texter. De beskriver i några fall vägval och utveckling under hela det förra seklet. I några fall är perspektivet kortare och det sista exemplet är rykande färskt.

Textcitaten om allt från skolmåltider till utbildningshistoria på nätet visar också på ett vägval vi den här gången gjort gentemot i de senaste temanumren om språk, läroplaner och lärarutbildning. Kanske är vi snart tillbaka i ett temaupplägg. En gemensam princip för alla Vägval är dock, som sades redan i det första numret 2001, att vår tidskrift inte tar ställning i i frågorna. Den söker i stället ge en historisk bakgrund för egna ställningstaganden hos varje läsare. Med engagerade artikelförfattare ska ingen bli ingen förvånad över att finna en och annan personlig reflektion. Sådana har förekommit i tidigare Vägval och lockat till lite spännande inlägg från läsare.

En läsarreaktion ligger också bakom en av artiklarna i detta nummer – "Den gemensamma referensramen – en pedagogisk utopi" av Nils Westberg i Sigtuna. Han tog fasta på en inbjudan i ett tidigare nummer att föreslå teman och artiklar. Denna inbjudan upprepas nu här. Hör av Dig på Föreningens adress (se omslaget) eller gärna direkt till mig på mailadressen buchts@bostream.nu alt. på tel. 0708-11 14 30. Välkommen med tips och idéer! Vi prövar välvilligt och tacksamt allt som svarar mot Vägvals idé – att ge ett historiskt perspektiv på vår undervisning!

Bertil Bucht

Medverkande i detta nummer:

Donald Broady är professor vid Institutionen för utbildning, kultur och medier, Uppsala universitet, och föreståndare för Nationella forskarskolan i utbildningshistoria.

Eva Gullberg disputerade 2004 vid tema Barn vid Linköpings universitet, med fokus på välfärdsstatens framväxt och med skolmåltiden som exempel. Hon undervisar på lärarprogrammet och Miljövetarprogrammet vid Linköpings universitet och forskar.

Lars-Erik Hanssen är chef för TAM-Arkiv i Stockholm.

Göran Hägg är docent i litteraturvetenskap och verksam som författare, kritiker och debattör. Han har skrivit ett stort antal böcker, romaner såväl som fackböcker i litteraturvetenskap och närliggande ämnen.

Esbjörn Larsson är fil. dr i historia och koordinator vid Nationella forskarskolan i utbildningshistoria.

Nils Westberg började sin lärarbana för drygt 50 år sedan och har varit utbildningschef vid landstinget i Östergötland, där han var med om att lägga den lokalmässiga grunden för dagens hälsouniversitet i Linköping. Han blev skoldirektör i Västervik 1 januari 1967.

Nils Zandhers har varit rektor för Nordiska folkhögskolan i Kungälv.

Utbildningshistorisk forskning vid svenska lärosäten och bildandet av en nationell forskarskola i utbildningshistoria

---

Pedagogikens historia, som under 1900-talets första hälft var ett framträdande inslag i svensk pedagogik- och lärarutbildning, blev nära nog utrotad efter andra världskriget när pedagogikämnet blev ett beteendevetenskapligt snarare än humanistiskt eller samhällsvetenskapligt ämne. På universiteten fanns några få ställen där man ägnade sig åt pedagogikhistorisk forskning, såsom hos Wilhelm Sjöstrand i Uppsala eller, om vi beaktar hela det svenska språkområdet, hos Karl Bruhn i Helsingfors. I Lund hade John Landquist verkat, men han lämnade sin professur 1946. Under efterkrigstiden var det länge framför allt utanför universiteten, bland amatörhistoriker och hembygdsvetenskapsforskare, som pedagogikhistoria odlades. Under flera decennier var den typiske svenske pedagogikhistorieforskaren varken pedagog eller historiker eller ens forskare till yrket, utan en skollärare eller rektor som efter pensioneringen grävde i arkiven för att teckna sin skolas historia. För dem var Föreningen för svensk undervisningshistoria en viktig sammanlutning som erbjöd publiceringsmöjligheter.

Inom historievetenskaperna har utbildningshistoria funnits men varit ganska undanskymd fränsett enstaka livskraftiga fält såsom universitetshistoria.

Under de allra senaste åren har intresset för utbildningshistoria återväckts, och för att sondera terrängen inför bildandet av en forskarskola genomfördes våren 2003 med stöd från Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté en inventering av svensk utbildningshistorisk forskning. Områdets mångvetenskapliga karaktär gjorde att sökarljuset inte riktades mot något särskilt universitetsämne, utan inventeringen

utgick i stället från definitionen av utbildningshistoria såsom *det historiska studiet av bildning, utbildning, undervisning, fostrande och lärande*. Även nutids- och samtidshistoria inkluderades.

Denna närmast förutsättningslösa utgångspunkt medförde svårigheter med gränsdragningar. Lösningen blev att låta inventeringen utgå ifrån svenska avhandlingar under perioden 1990–2002. Valet av just avhandlingar hade att göra med dels dessa arbetens tydliga koppling till akademien, dels planerna på en forskarskola.

Utifrån bland annat de nyckelord som framgår av definitionen kunde 110 svenska avhandlingar under den aktuella perioden hänföras till området utbildningshistoria. Någon absolut avgränsning mot andra forskningsområden var varken möjlig eller önskvärd. I stället fungerade sammanställningen som en ingång genom att den pekade ut olika discipliner och miljöer där utbildningshistorisk forskning bedrivs. Det fortsatta arbetet ledde till att allt fler forskare och forskningsmiljöer inkluderades.

Svensk utbildningshistorisk forskning är bred. Avhandlingarna var spridda på inte mindre än 16 olika ämnen: ekonomisk historia, etnologi, historia, idé- och lärdoms historia, juridik, konstvetenskap, kulturgeografi, kyrkohistoria, litteraturvetenskap, musikpedagogik, pedagogik, religionsvetenskap, socialt arbete, sociologi, teatervetenskap och tema barn. Dock hade nära två tredjedelar av avhandlingarna lagts fram inom något av de tre ämnena pedagogik, historia och idé- och lärdoms historia.

Vidare visade inventeringen på en jämn spridning av publicerade avhandlingar i såväl tid som rum. Under perioden 1990–2002 publicerades

mellan fyra och tolv utbildningshistoriska avhandlingar om året, med undantag för 2001 då inte mindre än 19 avhandlingar på ett eller annat sätt berörde utbildningshistoriska frågor. Rent geografiskt var avhandlingarna spridda över i första hand Lunds universitet, Uppsala universitet, Umeå universitet, Lärarhögskolan i Stockholm, Linköpings universitet samt Stockholms universitet, även om det också producerades utbildningshistoriska avhandlingar vid Örebro universitet, Tekniska högskolan i Luleå (nu Luleå tekniska universitet) samt Musikhögskolan i Stockholm. De 110 avhandlingsförfattarna var knutna till hela 42 olika institutioner.

Könsfördelningen var jämn och åldersspannet var 44 år mellan den yngste och den äldste vid disputationstillfället. Unga manliga avhandlingsförfattare vara vanligast inom historia och till viss del även idé- och lärdomshistoria, medan äldre kvinnor främst återfinns inom ämnet pedagogik.

Inventeringen kartlade ett område tvärs över universitetsorganisationernas gränser. Att på detta sätt skära ut ett forskningsområde har självklart sina komplikationer men öppnar även möjligheter. Det fortsatta arbetet med att skapa en forskarskola i utbildningshistoria vägledades av behovet av samverkan över disciplingränserna. En viktig utgångspunkt var att detta samarbete inte skulle ske inom ramen för någon nyinrättad avskild utbildningshistorisk hybridvetenskap. I stället skulle forskarskolan vara öppen för doktorander i en lång rad discipliner där man ägnar sig åt utbildningshistoriska studier. Forskarskolan skulle direkt och indirekt vara till nytta för lärarutbildningarna, där historiska inslag förekommer i många kurser, övningsuppsatser och avhandlingsarbeten men där den historievetenskapliga kompetensen ofta är klen. Omvänt skulle den bli ett tillskott till forskningen och forskarutbildningen inom historievetenskapliga ämnen, där studier av utbildning på de flesta håll är ett undanskymt område.

Tillfogas bör att efterledet "historia" inte skall uppfattas så att allt intresse skall ägnas åt forna tider. Det finns som bekant något som kallas samtidshistoria och det är möjligt att studera "nuet som historia" om man fäster vikt vid relationen mellan förändringar och stabilitet och annat som i någon mening kan skänka en historisk förståelse.

Emellertid behövdes något slags insnävning för att doktoranderna inte skulle ha alltför lite gemen-

samt. En genomgång av forskningsspecialiteterna vid de medverkande institutionerna ledde till beslutet att fokusera utbildningens moderna socialhistoria. Med "modern" avses här perioden från det sena 1800-talet fram till i dag. Med "socialhistoria" avses problemområden som, låt säga, skilda utbildningskulturer, olika sociala gruppers relationer till utbildning, lärarkårens omvandlingar, eller den sociala, könmässiga och etniska rekryteringen av skolelever och studenter till olika slags utbildningar. I periferin hamnar därmed bland annat renodlat politikhistoriska eller lärdomshistoriska studier, exempelvis undersökningar av skolreformers tillkomst och implementering eller av pedagogiska tänkares skrifter. Denna insnävning är inte smalare än att den ger tillräckligt manöverutrymme åt lärarna, handledarna och doktoranderna, och tillåter studier som både är av utbildningsvetenskapligt och historievetenskapligt intresse och berör dagsaktuella politiska problem.

Med stöd från Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté drog så den Nationella forskarskolan i utbildningshistoria med säte i Uppsala igång verksamheten under våren 2005. I samband med det Svenska historikermötet i Uppsala samma vår bildades även ett utbildningshistoriskt nätverk som en del av forskarskolans verksamhet. Även om forskarskolan då befann sig i sin linda innebar dess verksamhet att utbildningshistoria för första gången blev ett tema vid ett historikermöte med en egen omfattande sessionsserie vid sidan om mer etablerade områden som politisk historia, ekonomisk historia eller idéhistoria.

Kort efter historikermötet utlystes fyra doktorandanställningar och från och med 2006 kunde forskarskolan finansiera två doktorander i pedagogik och en vardera i ämnena historia och idéhistoria. En blygsam satsning, men utöver de av forskarskolan finansierade doktoranderna gavs möjligheten för andra doktorander att bli associerade. I dag deltar 25 doktorander i forskarskolans verksamhet. Dessa kommer från ämnena historia, idéhistoria, pedagogik, pedagogisk psykologi, pedagogisk sociologi, pedagogiskt arbete, sociologi samt utbildningssociologi och de har sin hemvist vid olika lärosäten, från Umeå i norr till Köpenhamn i söder.

Doktorandernas spridning gör att verksamheten utöver kurserna främst sker inom ramen för olika

seminarier. Under våren 2007 höll forskarskolan sin första större workshop under rubriken "Ny utbildningshistorisk forskning" då tolv doktorander presenterade sina pågående avhandlingsarbeten och fick initierade kommentarer från inbjudna seniora forskare. Bland ämnena för avhandlingsarbetena kan nämnas småbarnskolornas villkor under 1800-talet, svenska lektorer i Tyskland under naziregimen, berättelser som skolliv under efterkrigstiden, slöjdseminariet på Nääs, gymnasieföreningar runt sekelskiftet 1900, undervisning av etniska minoriteter under 1900-talet, flickscoutrörelsens historia, lärarkårens kommunalisering, den svenska danspedagogutbildningens historia, journalistutbildningens tillblivelse, det tidigare 1800-talets utbildningsdebatt samt folkbildningens utveckling under 1800-talet.

En av vinsterna med en forskarskola är att förstärkt handledning kan erbjudas. Doktoranderna skall i normalfallet ha minst en handledare som är pedagog eller liknande och minst en som är historiker eller idéhistoriker.

Vidare har de medverkande institutionerna ett väl utbyggt samarbete med ledande forskningsmiljöer på olika håll i världen – och inte enbart med anglosachsiska miljöer, vilket annars är regel i de delar av det internationella utbildningshistoriska fältet som är mest synliga från svensk

horisont. Forskarskolan befrämjar forskar-, lärar- och studentutbyten, bland annat genom att bistå med att arrangera givande utlandsvistelser för svenska doktorander och med att inbjuda utländska doktorander till svenska miljöer.

Som samarbetet inom forskarskolan visat är utbildningshistoria ett forskningsområde som mår bäst av ett mångvetenskapligt samarbete över de traditionella disciplingränserna. Den traditionella arbetsdelningen mellan historiker och pedagoger – där historiker främst studerar utbildning för att komma åt mer allmänna historiska trender, medan pedagoger i större utsträckning intresserat sig för utbildningen i sig – gör att bägge grupper kan dra nytta av ett djupare samarbete, utan att ge upp förankringen i sin egen disciplin.

Samma ekumeniska ambition gjorde att Nationella forskarskolan i utbildningshistoria accepterat att vara värd för den 4:e nordiska utbildningshistoriska konferensen som skall ordnas i Uppsala i början av oktober 2009. Den kommer förhoppningsvis att samla företrädare för en lång rad av discipliner och bidra till att stärka utbildningshistoria som ett mångvetenskapligt och levande forskningsområde.

För mer upplysningar om forskarskolan se <http://www.skeptron.uu.se/utbhst/>

*Donald Broady
Esbjörn Larsson*